

Розділ II. Інноваційні процеси в освіті

УДК 373.21(477)(045)

Ольга Березіна

Маріупольський державний університет (Маріуполь)

ВИМІРЮВАННЯ ВИХІДНОГО РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НОВОГО ТИПУ

У статті наведені результати констатувального експерименту щодо визначення вихідного рівня ефективності освітньої діяльності в умовах дошкільного навчального закладу нового типу. Запропонована факторно-критеріальна модель вивчення стану освітньої діяльності включає наступні фактори: організація життєдіяльності дошкільника, навчання, виховання та його розвиток. До кожного фактору визначені та розглянуті відповідні критерії та показники. Були задіяні більше десяти дошкільних навчальних закладів нового типу із різних міст України. Аналіз експериментальних даних представлений у вигляді діаграми. Узагальнені результати педагогічного експерименту та анкетування його учасників були враховані в процесі розробки програми формульного етапу дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад нового типу, освітня діяльність, організація життєдіяльності, виховання, навчання, розвиток, експсихологія, сенсорно-пізнавальний простір, ігрова діяльність, педагогічні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді та аналіз досліджень. Метою констатувального експерименту в нашому дослідженні було проаналізувати досвід організації та визначити вихідний рівень ефективності освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу із різних міст України. Вимірювання вихідного рівня ефективності освітньої діяльності цих закладів здійснювалось нами у процесі констатувального етапу експерименту та передбачало використання діагностичних завдань, розроблених такими вченими, як О. Байер, О. Венгер, Г. Григоренко, Д. Ельконін, Н. Комарова, О. Сироватко, Е. Торренс, К. Щербакова та ін. [1; 2; 3]

Мета статті. У даній статті ми презентуємо результати констатувального експерименту, в якому брали участь більше десяти освітніх закладів нового типу з трьох областей.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до результатів факторно-критеріального моделювання вимірювання здійснювалось за такими факторами: організація життєдіяльності дошкільника, навчання, виховання та її розвиток (див.табл.1).

Таблиця 1

Факторно-критеріальна модель вивчення ефективності освітньої діяльності ДНЗ нового типу

Фактори (F)	Критерії (K)
F ₁ . Організація життєдіяльності дитини	K1. Матеріально-технічне забезпечення
	K2. Ігрова діяльність
F ₂ . Навчання	K3. Педагогічні технології
	K4. Організаційні форми навчання
F ₃ . Виховання	K5. Особистісно орієнтований підхід
	K6. Особистість дошкільника
F ₄ . Розвиток дитини	K7. Інтелектуальний розвиток дитини
	K8. Здоров'я дитини

Почнемо з розгляду першого компоненту нашої моделі – організації життєдіяльності дитини в умовах дошкільного навчального закладу нового типу як фактору підвищення якості освіти та життя дошкільника.

Одним з основних факторів даного параметру маємо за необхідне виокремити матеріально-технічне забезпечення осередків, майданчиків та куточків для організації життєдіяльності дитини,

відповідно до якого було визначено наступні показники: 1) тематична спрямованість, різноманітність, оригінальність, інвентарна оснащеність сенсорно-пізнавального простору, відповідність вимогам екологічної психології; 2) сприйняття та відношення дітей до сенсорно-пізнавального простору, емоційний тонус дітей.

До оточуючого дитину середовища висувалася низка вимог: розвивальний характер, універсальність, системність та можливість реалізації дитиною права на гру (вільний вибір іграшки, тематики та сюжету гри тощо). Універсальність середовища розуміємо як можливість дитини разом з вихователем змінювати та трансформувати його у відповідності до задуму та змісту гри.

Результат аналізу умов організації життєдіяльності дитини, створених у дошкільних закладах нового типу, свідчить про наявність необхідного дидактичного та ігрового матеріалу, є опорні конспекти й плани занять та інших форм організації життєдіяльності дитини, оформлена добірка ігор, проблемно-пошукових завдань, ситуацій, до яких оформлена серія ілюстративного матеріалу. Придбано сучасний демонстраційний матеріал. Групи обладнані відповідним віковий дітей матеріалом. У достатній кількості є роздавальний та демонстраційний матеріал. В усіх групах оформлені різноманітні куточки діяльності. Відмічена достатня наявність матеріалу з образотворчої та художньої діяльності: стандартні набори для малювання, ліплення, аплікації тощо. Але недостатньо продумане обладнання для організації різних видів праці: господарчо-побутової, праці в природі, самообслуговування.

В жодному закладі ми не побачили повноцінного драматичного куточку, хоча в одному були присутні нескладні декорації, але нажалі без елементів вбрання чи костюмів для ігор-драматизацій та інсценівок. Крім того, не завжди раціонально використовується сенсорно-пізнавальне середовище для стимулювання пізнавальної, творчої та фізичної культури. Наприклад, найбільше уваги вихователі приділяють організації дидактичних ігор, не поєднуючи їх з руховими вправами або інтегруючи їх у різні форми організації навчально-пізнавальної, рухової та мовленнєвої діяльності.

Для аналізу другого показника – сприйняття та відношення дітей до сенсорно-пізнавального простору, їх емоційний тонус – нами було проведено спостереження за самостійною діяльністю дітей та використання ними тематичних куточків групової кімнати. Слід зазначити, що діти не завжди співвідносять їх з відповідними тематичними куточками. Діти вдало використовують предметні та рольові замітники, але лише за допомогою дорослих розв'язують елементарні проблеми.

Маємо за необхідне відзначити оптимальний рівень матеріально-технічного забезпечення осередків, майданчиків та куточків для організації життєдіяльності дитини, але водночас їх недостатню організацію та вміння оптимально використовувати за призначенням.

Наступний показник, який ми аналізували під час організації сенсорно-пізнавального простору в дошкільному навчальному закладі нового типу: оформлення інтер'єру приміщень, підбір меблів, іграшок, фізкультурного знаряддя («ергономіка дитинства»), відповідність екологічній психології та задачам фізичного, психологічного й соціально-духовного здоров'я дошкільника. Дошкільні заклади мають різноманітний матеріал для будівельних ігор, але майже всім дошкільним закладам притаманна жорстка функціональна закріпленість «зон» і «куточків», без альтернативи динамічного пристосування різних частин приміщення до потреб та інтересів дітей.

В продовження експериментального дослідження освітньої діяльності дошкільних закладів за параметром організації життєдіяльності дитини ми виокремили другий критерій – розвиток ігрової діяльності як результат організації життєдіяльності дошкільника в умовах дошкільного навчального закладу нового типу.

Для діагностики рівня організації ігрової діяльності дошкільників взяли наукові розробки, запропоновані такими дослідниками, як Г. Григоренко, Н. Комарова, К. Щербакова. [1, С. 68, 188-193] З цією метою використовувалися методи спостереження, бесіди, аналізу документації вихователя, опитування.

Аналіз ігрової діяльності ми здійснювали за діагностичними листами, які розроблялись у відповідності до двох груп показників: 1) різноманітність видів ігор (з ініціативи дорослого чи дитини), 2) взаємодія дітей у грі (рольова поведінка).

Для заповнення діагностичних листів потрібні були об'єктивні дані про гру кожної групи дошкільного закладу, тому для цього ми використовували такі методи, як бесіди з вихователями про зміст ігор, про їх різноманітність; а також спостереження за іграми дітей в групі, на ділянці, їх протоколювання. Здійснено аналіз документації, перспективного та календарного планів групи, вивчення основної документації вихователя (планування, конспекти тощо).

Найбільш популярними серед дітей виявилися традиційні ігри, а саме побутові, такі як «Супермаркет», «Лікарня», «Салон краси» (33% випадків). На другому місці можна відмітити популярність сюжетів з доглядом за лялькою, наприклад, вкладання спати, годування, купання тощо (24% випадків). У хлопчиків спостерігали ігри, що пов'язані із захистом та нападом: «Мисливці за привидами», «Полицейські та бандити» тощо (15% випадків). Також часто програвалися сюжети телепередач та мультфільмів: «Людина-павук», «Покемони», «Черепашка-ніндзя», «Свинка Пеппа» (10% випадків). Решта ігор були поодинокі та мали різний сюжет («Космонавти», «Танці», «Цирк»).

Спостереження за довільною діяльністю дітей показало, що більшість дітей (близько 30%) у вільний час не гралися, а здійснювали окремі предметно-маніпулятивні дії (катання машинок, кидання м'яча), розглядали книжки чи малювали.

Аналіз показав, що врахування вихователями при плануванні вікового складу групи, оволодіння дітьми знаннями, навичками та вміннями забезпечує оптимальні умови для розвитку гри дошкільників. Але прослідковується деяка непослідовність у викладені матеріалу, нечіткість поставлених завдань, хоча необхідно відмітити відповідність видів гри віковим та індивідуальним особливостям дітей. Найявна невідповідність між перспективним та календарним плануванням. Хід ігор загалом складений у вигляді плану, що в принципі відповідає рівню професійної майстерності педагога, але для молодих вихователів бажано повністю записувати розгорнутий варіант гри.

Виявлені деякі недоліки. По-перше, зміст ігор під час прогулянки іноді носить одноманітний характер (в більшості рухливі ігри чи спостереження в природі). По-друге, практично в усіх групах матеріал для ігор з дітьми не передбачає поступове ускладнення завдань. По-третє, маємо відмітити обмежене планування настільно-друкованих, дидактичних ігор мовленнєвого та пізнавального розвитку, розвивально-текстових (у старших групах деяких закладів). Причиною цих недоліків вважаємо недостатню поінформованість педагогів щодо інноваційної методичної літератури з цього питання, що було включено в програму формувального експерименту.

Для отримання даних щодо особливостей взаємодії дітей у грі, рольової поведінки зокрема, нами було проведено ряд спостережень за дітьми під час сюжетно-рольових ігор. Проводячи ці спостереження, з'ясувалося, що більшість з групи дітей віддають перевагу спільним іграм, при цьому 45% обирають для себе роль ведучого, 55% другорядну роль, 5% як спостерігача за грою. Є діти лідери, які активні в грі, вміють охоче залучати інших в гру, не відчують труднощів у спілкуванні, пробуджують інтерес, володіють достатньою уявою. Більшість опитаних проявили такі якості особистості, як товариськість, активність, доброзичливість, зацікавленість у грі. Не всі діти виказували співчуття та чуйність.

Таким чином, аналізуючи отримані дані можна сказати, що гра, як провідний вид діяльності та спосіб організації життєдіяльності дошкільників, знаходиться на початковому рівні розвитку та потребує цілеспрямованої роботи.

Другий фактор ефективності освітньої діяльності дошкільних закладів – це навчання. Вважаємо доречним вивчити стан навчальної діяльності через такі критерії, як: 1) доречність використання педагогічних технологій та 2) відповідність організаційних форм навчання основним завданням дошкільної освіти.

Аналіз відвіданих занять, спостережень за діяльністю дітей у різні режимні моменти, бесід з ними, аналіз документації, перспективного та календарного планів групи, вивчення

основної документації вихователя (планування, конспекти тощо) та анкетування педагогів дали можливість оцінити рівень організації навчання в умовах кожного дошкільного закладу за такими показниками: 1) оригінальність, актуальність, ступінь новизни, врахування умов закладу та тенденцій його розвитку; 2) ставлення вихователя до використання педагогічних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку.

На підставі вивчення планування навчально-виховної роботи відповідно до другого критерію (організаційні форми навчання) можна зробити висновок, що вихователі планують різні форми організації навчання відповідно до вимог комплексних та парціальних програм, в усіх визначених напрямках: на заняттях, різних видах спільної діяльності, у ранкові та вечірні години, а також планують роботу з батьками. Планують і проводять комплексні та інтегровані заняття, що дають змогу ширше застосовувати різні завдання, міжпредметні зв'язки.

Кількісний аналіз отриманих експериментальних даних та результати анкетування вихователів дозволили дійти наступних висновків: не завжди доцільним є використання нових педагогічних технологій у процесі розв'язання завдань освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти; вимагають осучаснення підходи до навчання дітей в сучасних умовах.

В межах наступного фактору – виховання – під час декомпозиції на критерії враховуючи державні вимоги у сфері дошкільної освіти, що визначені Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, вважаємо за доцільне виокремити гуманістичну спрямованість освітньої діяльності, а саме особистісно орієнтований підхід.

Для визначення зазначеного компоненту нами було застосовано метод анкетування. Ми провели анкетування вихователів з такими питаннями, які дали нам можливість визначити ступінь використання особистісно орієнтованого підходу у своїй роботі з дітьми дошкільного віку.

Результати анкетування показали нам одночасне існування як особистісно орієнтованого, так і традиційного підходів в умовах одного й того ж дошкільного закладу, що в свою чергу спонукало нас до детального аналізу та порівняння.

Системне перетворення традиційного підходу в дошкільній освіті на особистісно орієнтований передбачає сутнісні зміни методологічної основи, освітніх пріоритетів, цілей, змісту, методів, форм, освітніх результатів їхньої педагогічної діяльності. Тому під час аналізу організації життєдіяльності дитини в умовах дошкільного закладу нового типу ми враховували наступні параметри для порівняння традиційного та особистісно орієнтованого підходів: спрямованість освітньої діяльності, освітня програма, позиція вихователя та його стиль спілкування з дітьми, основні методи виховання та навчання, результат (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика традиційного та особистісно орієнтованого підходів
в умовах ДНЗ нового типу**

Параметри порівняння	Традиційний підхід	Особистісно орієнтований підхід
Спрямованість освітньої діяльності	Підготовка до школи, формування необхідних знань, вмінь та навичок	Всебічний розвиток дитини: особистісний, соціальний, фізичний, культурний, творчий тощо
Освітня програма	Однакова для всіх	Індивідуальна з урахуванням зони найближчого розвитку дитини
Позиція вихователя та стиль спілкування з дітьми	Позиція – понад дітьми; авторитарний, суб'єкт-об'єктний стиль, спрямований на виконання дітьми усіх вимог	Позиція – поряд з дітьми, поміж дітей; діалогічний, суб'єкт-суб'єктний стиль, спрямований на створення емоційного комфорту та умов для особистісного розвитку дитини
Основні методи виховання та навчання	Репродуктивні методи, монологічні	Практично-дослідні, пошукові методи, спостереження, співпраця з дорослими
Результат	Дисциплінованість, слухняність та відповідальна орієнтованість дітей на навчання у школі, готовність до навчання у школі	Активність, самостійність та відповідальність дитини, соціалізація дитини, розвиток її здібностей

Як бачимо, традиційний та особистісно орієнтований підходи в дошкільних навчальних закладах нового типу суттєво відрізняються за всіма без виключення параметрами – за метою, за змістом, за методикою та результатом.

За другим показником рівня використання особистісно орієнтованого підходу у вихованні ми визначили рівень соціальної поведінкової компетентності і комунікативних навичок як показників соціальної зрілості дитини дошкільного віку. Для цього ми використали методику «Профіль соціального розвитку дитини», розроблену О. Сироватко та О. Байер. [2, С. 19] Результатом даної методики виступала експертна оцінка дитини вихователями та її батьками. В ході проведення експерту був запропонований бланк з певними характеристиками та шкала оцінювання прояву.

Аналіз експериментальних даних дає підстави для висновку про недостатній рівень готовності майже всіх дошкільних навчальних закладів нового типу до впровадження особистісно орієнтованого підходу в свою освітню діяльність, яка б відповідала завданням індивідуалізації в освіті. Зважаючи на отримані результати, нами було прийнято рішення про доцільність включення до моделі ефективної освітньої діяльності в дошкільних навчальних закладах нового типу комплексу заходів, спрямованих на формування в педагогів готовності до особистісно орієнтованого підходу у своїй роботі з дошкільниками.

Другим критерієм виховання ми визначили особистість дошкільника як результат виховної діяльності. Показником ми обрали таку вольову якість особистості як самостійність. Найвищий рівень самостійності старшого дошкільника виражається в тому, що він у свою роботу вносить елементи творчості. Тому дослідження самостійності дітей на цьому етапі проводилося за вербальним тестом Е. Торренса «Удосконалення іграшки» з використанням пластмасового безформного зайця. На репродуктивному рівні виконали завдання майже 30% дітей, комбінаторний рівень складав 45%. Продуктивний рівень відповідно 25%. Отже, середній бал за виконання даного завдання дорівнював 2, тобто приблизно 40% від максимуму.

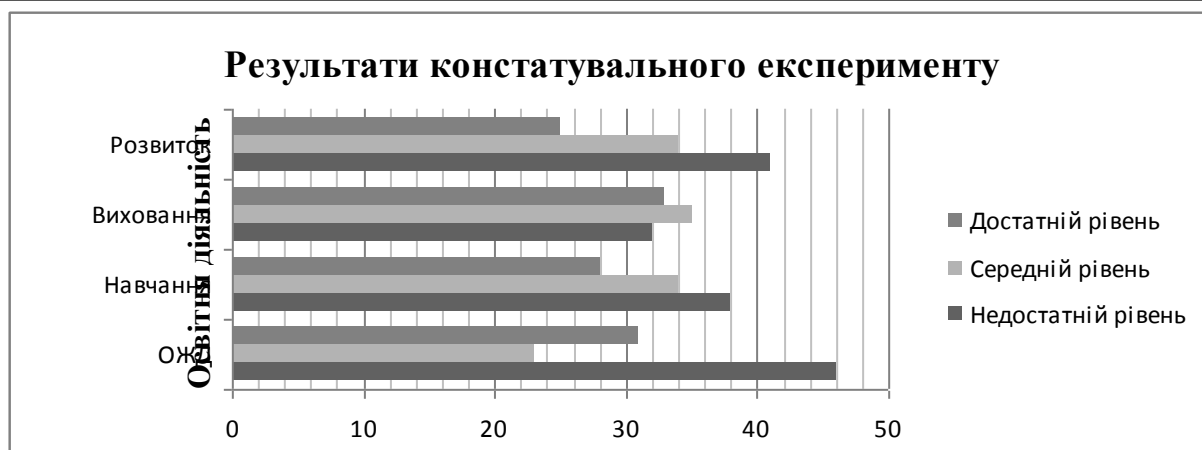
Останній фактор – розвиток дитини як результат виховання, навчання та організації життєдіяльності дітей в умовах дошкільного навчального закладу нового типу. Вважаємо за необхідне виокремити інтелектуальний розвиток дитини, який ми визначали за допомогою таких показників, як вміння прийняти дидактичне завдання (Методика «Зразок і правило» за О. Венгером) та самостійне, якісне виконання дидактичних завдань дошкільниками (методика Д. Ельконіна «Графічний диктант»). [3, С. 12-17]

Методика «Зразок і правило» дозволила виявити рівень орієнтування дитини на складну систему вимог. Більшість дітей, прагнучи виконати завдання, малювали фігуру схожу на запропоновану, нехтуючи правилом. Але були діти, які навпаки орієнтуючись на правило, сполучали різні крапки і не звірялися із зразком.

Графічний диктант Д. Ельконіна в свою чергу дозволяв перевірити вміння дітей уважно слухати і точно виконувати вказівки дорослого, правильно відтворити на папері задані напрями лінії. Більшість дітей проявили здатність узагальнювати та порівнювати предмети, а також виділяти певні ознаки та робити власні висновки, що вказує на достатній рівень розвитку розумових процесів.

Останній критерій – особливості психічного та фізичного здоров'я дитини, який ми вивчали за двома показниками: фізичне здоров'я дитини (антропометричні дані, рівень розвитку основних рухів тощо) та соціально-духовне здоров'я дошкільників. Нами було вивчено результати медичного і психолого-педагогічного обстеження дошкільників щодо рівня їх фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я: паспорт здоров'я, карта фізичної підготовленості, особливості нервово-психічного розвитку дитини.

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз експериментальних даних, наведених в даній статті, уможливив висновок про переважно середній та недостатній рівень ефективності освітньої діяльності в умовах дошкільних навчальних закладів нового типу, який легко простежити на поданій нижче діаграмі.

Узагальнені результати педагогічного експерименту та анкетування його учасників були враховані в процесі розробки програми формувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Джерела та література

1. Гра дошкільника: теорія і практика. Дайджест 5 / Упор. Г.І. Григоренко. – Запоріжжя ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2007. – 196 с. – (Бібліотека вихователя дошкільного навчального закладу). – С. 68, 188-193.
2. Сироватко О. Визначення готовності дітей до навчання у школі / О. Сироватко, О. Байер // Психолог. – 2003. – № 13 (61). – С. 19.
3. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС., 2003. – 112 с. (Психологічний інструментарій). – С. 12-17.

References

1. Gra doshkil'nyka: teoriya i praktyka. Dajdzhest 5 / Upor. G.I. Grygorenko. – Zaporizhzhja TOV «LIPS» LTD, 2007. – 196 s. – (Biblioteka vyhovatelja doshkil'nogo navchal'nogo zakladu). – S. 68, 188-193.
2. Syrovatko O. Vyznachennja gotovnosti ditej do navchannja u shkoli / O. Syrovatko, O. Bajer // Psycholog. – 2003. – № 13 (61). – S. 19.
3. Gotovnist' dytyny do navchannja / Uporjad.: S. Maksymenko, K. Maksymenko, O. Glavnyk. K.: Mikros-SVS., 2003. – 112 s. (Psychologichnyj instrumentarij). – S. 12-17.

Ольга Березина. ИЗМЕРЕНИЕ ИСХОДНОГО УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ НОВОГО ТИПА. В статье приведены результаты констатирующего эксперимента по определению исходного уровня эффективности образовательной деятельности в условиях дошкольного учебного заведения нового типа. Предложена факторно-критериальная модель изучения состояния образовательной деятельности, которая включает следующие факторы: организация жизнедеятельности дошкольника, обучение, воспитание и его развитие. К каждому фактору определены и рассмотрены соответствующие критерии и показатели. Были задействованы более десяти дошкольных учебных заведений нового типа из разных городов Украины. Анализ экспериментальных данных представлен в виде диаграммы. Обобщенные результаты педагогического эксперимента и анкетирование его участников были учтены в процессе разработки программы формирующего этапа исследовательско-экспериментальной работы.

Ключевые слова: дошкольное образовательное учреждение нового типа, образовательная деятельность, организация жизнедеятельности, воспитание, обучение, развитие, экпсихология, сенсорно-познавательное пространство, игровая деятельность, педагогические технологии.

Olga Berezina. MEASURING THE INITIAL LEVEL OF EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF A NEW TYPE. The article presents the results of the ascertaining experiment for determining the initial level of the effectiveness of educational activity in the conditions of a pre-school educational institution of a new type. A factor-criterial model for studying the state of educational activity is proposed, which includes the following factors: organization of the life activity of a preschool child, education, upbringing and its development. For each factor, the relevant criteria and indicators are identified and considered. More than ten pre-school educational institutions of a new type from different cities of Ukraine were involved.

Analysis of the experimental facts is presented in the form of a diagram. The generalized results of the pedagogical experiment and the questioning of its participants were taken into account in the process of developing a program for the formative stage of research and experimental work.

Keywords: preschool educational institution of a new type, educational activity, organization of life activity, education, training, development, ecopsychology, sensory-cognitive space, play activity, pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редколегії 08.06.2017 р.